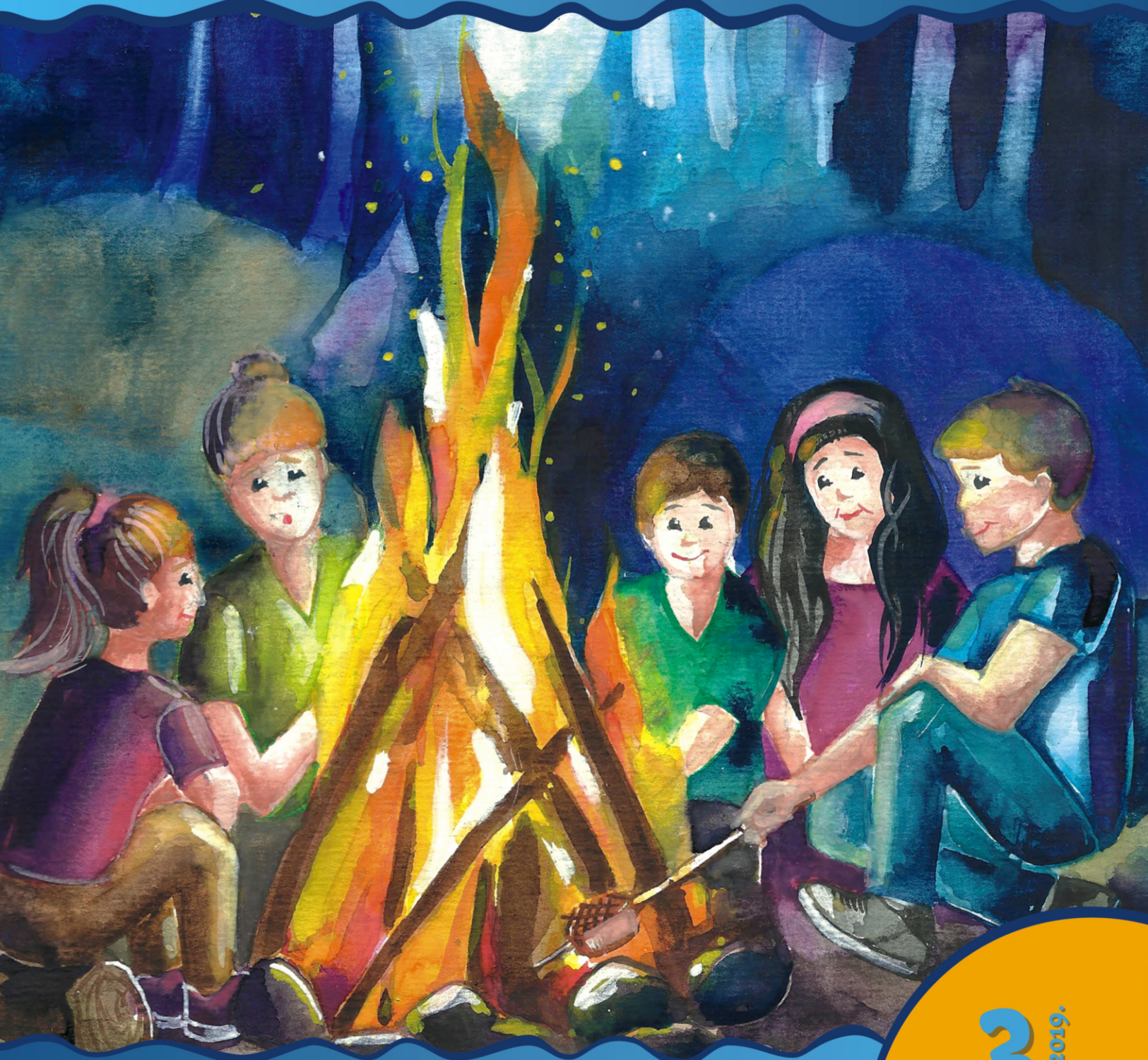

gyopárka

Az Erdélyi Gyopár gyermekmelléklete
www.erdelyigyopar.ro

3. 2019.

Túrázó ötletek fiataloknak

JavaSlatok túrázóknak

A magashegységbe induló mindig tartsa szem előtt a következő legfontosabb szabályokat:

- a hátizsákban mindig vigyünk eső és hideg ellen védő tartalékruhát, lehetőleg hálózást, esetleg sátrat is;
- vinni kell kis helyet elfoglaló nagy kalóriájú enivalót (édességet, zsírtartalmú táplálékot), amelyhez csak végső szükség esetén szabad nyúlni;
- zsebgyógyszertárról, kötözőszerről, az elsősegélynyújtás legfontosabb kellékeiről ne feledkezzünk meg;
- az elindulás helyén, a menedékházban vagy a hegyimentőknél ajánlott meghagyni a megteendő útvonal, a cél és az út valószínű időtartamának adatait.

Mit tegyünk, ha a Szabadban ér utol a zivatar

Ne álljunk egyedül álló nagy fa alá. Erdőszélről húzódjunk be az erdőbe. Szénaboglyákat, szalmakazlakat, különálló épületeket kerüljünk. Folyóvizek, állóvizek környékéről távozzunk. Menedék hiányában üljünk vagy feküdjünk le a földre.

Ha mégis fa alatt akarunk villámveszélyes zivatarban az omló eső elől védelmet keresni, jegyezzük meg, hogy csak olyan fa alá húzódjunk, amelynek törzse egészen a gyökeréig nedves lesz mindjárt a zivatar megindulása után. Ilyen a bükkfa. Német szólásforma után – dr. Györffy István fordításában – megjegyezhetjük a következő figyelmeztető sorokat:

„Jól figyelj! Vihar során,
Messze kerüld a tölgyfát,
Ne közelítsd meg a fűzfát,
Lucfenyőtől mindig szaladj,
De a bükkhöz hű maradhatsz.”

Igen ritkán csap be a villám a bükk-, éger-, gertyán-, juhar- és vadgesztenyefába.

Gyopárka

2019/1. (3.) szám
ISSN: 2559 – 625X

Az Erdélyi Kárpát-Egyesület folyóirata, az *Erdélyi Gyopár* gyerekmelléklete
Revista Societății Carpatine Ardelene
în limba maghiară, suplimentul
pentru copii al revistei *Erdélyi Gyopár*

Felelős szerkesztő: **Deák László**
(deak.laszlo@eke.ma)

Társszerkesztő: **Balázs Katalin**
(balazs.katalin@eke.ma)

Tördelőszerkesztő, grafikaterv: **Várdai Éva**

Nyomdai előkészítés: **Văduva István**
Nyomda: **Mark House** –
Gyergyószentmiklós

A fedőlapon, valamint
a belső oldalakon:
Guba-Kerekes Zsuzsa rajzai

Kiadja az **Erdélyi Kárpát-Egyesület**,
partnerségben az **Erdélyi Gyopárral**
Felelős kiadó:
dr. Kovács Lehel István,
az EKE országos elnöke

Postacím:
S.C.A., O. P. 1, C. P. 41
400750 Kolozsvár (Cluj), RO
e-mail: gyopar@eke.ma
honlap: www.erdelyigyopar.ro,
www.eke.ma

E kiadványt ingyenesen
terjeszti az EKE
Publicația se distribuie gratuit

Köszönés túrázás közben

A természetjárók körében szép szokás, hogy túrázás közben köszöntik egymást. Ne várjuk a köszönést a szembejövőtől, kezdeményezzük azt mi magunk.

„Jó napot kívánok!”, „Jó utat!”
az ajánlott köszönési mód. Ezeket szükség szerint románul (Bună ziua, Drum bun) vagy angolul (Hello, Have a nice trip) is lehet alkalmazni.

Összeállította: Veres Ágnes

(Forrás: *Természetjárók könyve*,
Tulogdy János, Ifjúsági
Könyvkiadó, Bukarest, 1959.)

Támogatók

128 esztendő
az erdélyi turistaságért

E kiadvány megjelenését
Kolozsvár Polgármesteri Hivatala
és Helyi Tanácsa támogatta
(2019)

Proiect realizat cu sprijinul
Primăriei și Consiliului Local
Cluj-Napoca (2019)

Kolozs Megye Tanácsa

E kiadvány megjelenését
Kolozs Megye Tanácsa
támogatta (2019)

Proiect realizat cu sprijinul
Consiliului Județean Cluj
(2019)

Kedves táborozni vágyó gyerekek!

Babatúra a XXV. EKE Vándortáborban, Borszéken (Fotó: Veres Ágnes)

Nem, nem, a megszólításból nem felejtettem ki senkit, mert biztos vagyok benne, hogy minden gyerek vágyik a táborozásra. Ezt onnan tudom ilyen pontosan, hogy a táborozás egy jó kaland, egy kihagyhatatlan élmény, amihez hasonló alig akad a világon. Én is vágytam rá gyerekkoromban, alig vártam a nagy vakációt, hogy mehessek táborba, s most, felnőttként is vágyok arra, hogy kint aludhassak az erdőben, sátorban, hogy túrázhassak egy hétig, hogy megcsodáljam a mezei virágokat, hogy megízleljem a forrásokat és az erdők gyümölcseit, hogy felmászjak a sziklákra és rugdossam a rögöket, hogy bőrömről érezzem az esőt. Az igazság az, hogy a felnőttek is vágnak erre, még ha sokan nem is merik kimondani, mert ők elfoglaltak, munkába kell, hogy járjanak, szóval komolyak és komorak, pedig ha ők tudnák, hogy táborozni azt jelenti, hogy távol vagyunk a világ gondjától, bajától, vagyis, hogy igazán élünk, szárnyalunk!

rozás rejtelseit, lapozgattam a *Tájékozódási kézikönyvet*, olvasgattam a *Kempingezés, túrázást*, behatóan tanulmányoztam a *Túlélés a természetben – 101 tipp fiúknak* könyvet, cserkészekkel tanultam csomókat kötni vagy éppen tüzet rakni, főzni, sütni a természetben.

Nos, kedves táborozni vágyó gyerekek, nektek ismét itt van a *Gyopárka*, folytathatjátok kalandjaitokat Szöszkéékkel az erdőben! Megtanulhatjátok a helyes öltözködést táborozás közben, elsajátíthatjátok a tűzrakás fortélyait, s a nótásabb kedvűek turistadalra is fakadhatnak. Forgassátok jókedvvel a *Gyopárkát*, de ne ragadjatok le csak az olvasásnál, figyeljétek meg jól a környezetet az útmutatók alapján, végezzétek el a kísérleteket, és induljatok! Induljatok ki a természetbe, menjetek táborozni, túrázni, s bízzátok magatokat az *Erdélyi Kárpát-Egyesületre*!

Dr. Kovács Lehel István

A természet a legjobb tanítómester

Tanulni nem könnyű, magolni értelmetlen, márpedig a suliban leadott rengeteg tudomány nehezen akar bejutni a kobakba. Ha be is jut, könnyen elillan onnan. Ezzel a problémával küzd a diák, amióta világ a világ és iskola az iskola. Ezért tervezhették el nagyszüleink, hogy szalonnával kenik körbe az iskolát, hátha megennék a kutyák. Szintén múltbéli praktika, hogy a tudás úgy megy be a fejbe, ha a könyvet a párna alá tesszük. Sokszor kiderült,

értelmetlen próbálkozás ez is, a vers nem szivárog be az elmébe, és másnap a számonkérésnél kiderül, a bukás biztosabb, mint a dobogós helyezés.

Ki lehet segítségünkre, hogy a sok tanulnivaló elsajátíthatóvá váljon? Kassay Noémi gyógypedagógus, a gyulafehérvári Caritas munkatársa azt mondja, a természet lehet a legjobb tanítómesterünk. Tekergünk, túrázunk és közben okosodunk úgy, hogy annak az iskolapadban is hasznát vehetjük.

Élményhez bogozni az újszerűt

Ne hidd azt, hogy a tanulás a nulladik osztályban kezdődött, még azt se, hogy az óvodában, amikor anyák napjára megtanultad az első verset. A tanulás már magzat korodban, az anyaméhben elindult, pontosabban elkezdtek kifejlődni azok a készségek, melyek lehetővé teszik a tanulást.

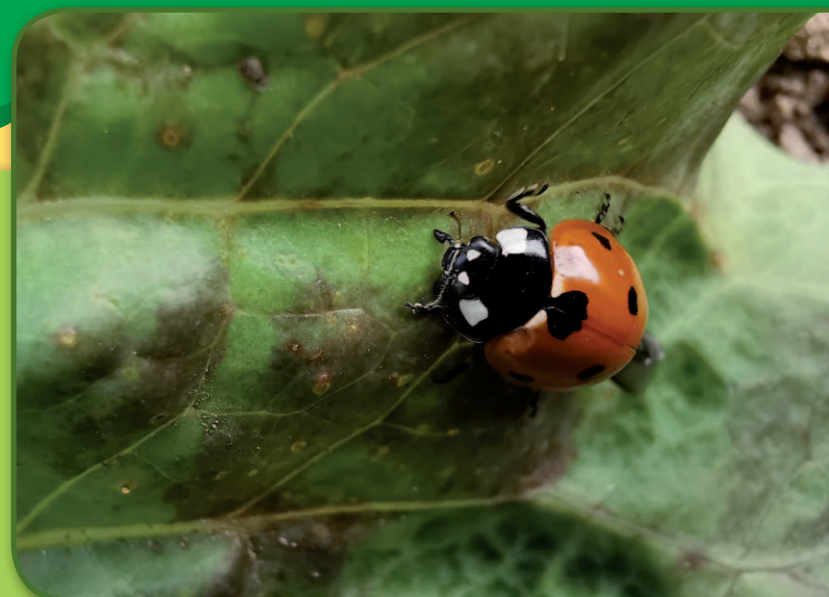
A megszülető gyermek elkezd felfedezni önmagát, érzékelni a testét, majd a rajta kívül álló világot. Magából és környezetéből gyűjti össze a tudásalapot. Fontos például, hogy behunyt szemmel is tudjam: melyik a jobb és

bal kezem, hogy a füzetben balról jobbra kell írni, hogy van a lapnak teteje és alja.

Észlelni kell azt, hogy az érzékszerveink hogyan adnak hírt a világ eseményeiről, hogy hallunk, látunk, tapintunk, szaglunk és ízlelünk is, és legtöbb esetben ezek közül több egyszerre történik. Akár az iskolában, ahol halljuk a tanító hangját, látjuk, mit ír fel a táblára, miközben a mi fejünkben megjelennek emlékek, élmények, melyek a felírt szóhoz kapcsolódnak, eseményt társítanak. Ha a múltbéli esemény egy szép emlék, ahol jól érezted magad, akkor jobban emlékszel a részleteire, az új tudást is van, amihez kötni.

Figyeld a Katicát, akár a betűket!

A tanuláshoz feltétlenül szükséges a figyelem, hogy oda tudom fordítani a figyelmem arra a dologra, amit szeretnék végezni. Ha nézem a kis katicabogarat, ha követem a hangyákat, ott tartom a figyelmemet. Amikor olvasok, és követem a betűket a sorban olyan, mintha egy kis hangyát figyelnék: rá koncentrálok. A hallási figyelemnél hallgatózom: a természet hangjait észlelem, és különbséget teszek köztük. Felfedezem, hogy a báránybégetés, a madárfütty mellett a távolban van vonatfütty is, majd ha még jobban ráfigyelek a hangokra, akkor meg tudom különböztetni énekük alapján a madarakat, felfedezem a bogarak neszeit. Hallom és a hangok között különbséget teszek... mint ahogyan az iskolában, amikor a beszédet hallva képessé válok megérteni a szavakat, majd betűnként leírni azokat.

Fotó: Kiss Tibor

Hogy az írásnál maradjunk: ennek alapfeltétele, hogy meg tudjam fogni a ceruzát. Kell tudnom használni a kezemet, az ujjaimat, hogy a szorítás ne legyen túl gyenge, mert akkor az írószer kiesik a kezemből, de túl erős se, mert abból csak görcsölés lesz, szépírás aligha. Hogy lehet ezt a természetben gyakorolni? A katicát megfogni a műveletek egyike: megfogom úgy, hogy ujjaim között megmaradjon, de nem szorítom túlzottan, hogy tovább élhessen. Találkozom a saját erőmmel és a kisbogar törekénységével, tőlem függésével.

Tragédia helyett kihívás

Ha kellemes élményben van részem, akkor nagyon sok információt megszerzek, megjegyzek. Ezekhez köthetem az iskolában tanultakat, így marad meg fejemben sok-sok ismeret. Milyen érdekes, hogy ma már teljesen természetes az, hogy sokféle virágot és madarat ismerek, tudom a nevüket, tudom, hogy vannak évszakok, tudok tájékozódni a világban, és ismereteket szerzek az életről, halálról, a létünkről, amikor a hangyabolyba belegázolok, vagy észreveszem, egy madárfészekben repednek a tojások, születnek a fiókák.

Észre sem vesszük, és miközben a természetet járjuk, olyan tudásra teszünk szert, amely által békésebb, boldogabb, a világban jobban eligazodó emberré tudunk válni, aki a problémákat nem tragédiának, hanem kihívásnak látja.

Nekifutni a hegynek, akár a Szorzótáblának

Úgy tudok tanulni, ha rengeteget hibázok, és ez természetes, cseppet sem rossz. Ha szeretnék felmászni a fára, lehet, hogy leesek egyszer-kétszer, de ha nagyon fel akarok mászni, előbb-utóbb sikerül. Ebből azt tanulom, hogy nem kell az első kudarcnál abbahagyni, hanem új lehetőségeket, új utakat kell

keresni, és elérhetem a célomat. Kitartás kell, mert egyik napról a másikra nem leszek mindentudó. Sokszor neki kell futnom a szorzótábla-tanulásnak, sok türelemre van szükségem önmagammal szemben, akárcsak, amikor egy dombtetőre akarok felérni. Első nap lehet, csak feléig érek el, de ha visszatérek rendszeresen, egyre edzettebb leszek, és felérek a tetőre, ahová megéri feljutni, mert gyönyörű a kilátás és van egy tó, amelyikben érdemes megmártózni. Érdemes elhinni: a gyermekkori famászás, a dombtetőre járás, a tavacskában fürdés élménye felnőtt koromban is ott marad bennem.

Én akarjam, ne másért tegyem

Szüleim már alapos mennyiségű tudásra tettek szert, gyakran meg is mondják, mit hogyan tegyek. Jót akarnak, de saját tapasztalatokra is szert kell tennem, megtanulhatom, hogy egy másik ember beavatkozását életembe mettől meddig fogadom el. Ugyanakkor a barátokkal való együttlét során azt is megérezhetem, hogy nem kell mindent egyedül tennem, van, akire számíthatok, az erőinket együtt hatványozni tudjuk, az ötleteinkkel egymást segíthetjük.

Alkotóerő, kreativitás, fantázia – ez fejlődik a természet adta lehetőségek felfedezésével és céljaimhoz való felhasználásával. Minden új, minden kiszámíthatatlan, mégis a természetben megérzem azt, hogy szabadban vagyok, és jól érzem magam. Biztonságban vagyok, így könnyebben kerülök kapcsolatba környezetemmel, merek felfedezőutakat tenni akkor is, ha ezt kicsit kockázatosnak látom. Ki akarom próbálni, és van hozzá motivációm. Azért nem adom fel, mert én akarom, és nem azért, mert elvárják tőlem. Fontos ez most is, de később, felnőttként is számomra, hogy nem adom fel az első kudarcnál. Felálllok, újrakezdek, mert szeretném a sikert, azt a jó érzést, hogy elérek, felérek, meg tudom mutatni, hogy amit akarok, azt elérem.

Van valami csoda

Nem igaz, hogy ilyen tudásra csak a természetben lehet szert tenni. Mégis, kint a szabadban többet kapsz. Ott szabadabban vagy önmagad, nem korlátoznak a terem falai, a benne lévő

bútorzat, eszközök. A természetben mindig van valami új, kiszámíthatatlan, amire rá tudsz csodálkozni. Mostanáig nem sikerült megfejtetni, de van a természetben valami csoda, amelyikből, ha a hegyeket-völgyeket járod, annyit biztosan megérezel, hogy a világ kerek, jó benne lenni.

Balázs Katalin

Ismerjük meg a gombákat!

Erdőket, mezőket járva túránk sokkal élménydúsabb lehet, ha megismerjük a gombák országát. Most szeretnék bemutatni néhány képet pár nagyon szép és érdekes gombáról. Ha kíváncsi vagy, hogy mit is kell tudni egy gombáról, például azt, hogy mérgező, ehető, nem ehető, feltételesen ehető, akkor legegyszerűbb, ha ellátogatsz a következő linkre: <http://www.miskolcigombasz.hu/fajlistank.php>

Itt majdnem 1500 gombafaj leírása található meg, és segíthet az azonosításban. Persze, ehhez nagy tapasztalat is kell, csak kép alapján nehéz dolgunk van. Gombásztúrákon sokat lehet tanulni tapasztalt gombászoktól.

Olvasd továbbra is az *Erdélyi Gyopár* gombászcikkeit!

Bélfenyéri Gábor

Feladat:

Keressétek meg a gombák leírásait és írjátok be a képek alá, hogy mérgező, ehető, nem ehető, feltételesen ehető-e az adott gomba!

Vörös érdestinóru

Aranyos rezgőgomba

Légyölő galóca

Bimbós pöfeteg

Cifra korallgomba

Lila pereszke

Szöszke Szalonnát süt

Dani, a másodikos kis szöszke fiú kíváncsian haladt Karcsi és Feri társaságában Zoli bácsi mögött. Ági néni a csapat végén maradt, sereghajtónak. Több mint egy hetet lesznek távol a várostól, kint a csendes, titkokat rejtegető természetben. Hátán kicsit nehéznek tűnt a hátizsák, de hamarosan megfeledkezett erről, amikor a csapat énekszóra zendült.

*Kis kirándulók vagyunk mi,
Mind vidám gyerek.
Jó idő vagy rossz idő
Az nálunk egyre megy.
Vígán ballagunk előre szorzótábla-tanulásnak
Völgyből fel a hegytetőre,
Hegytetőről le a völgybe,
Mind előre megy.*

*Hogy ha súlyos a hát'zsákunk,
Hollári, hollári, hollári, hollári, hopp,
Annál mélyebb a lábnyomunk
Holláriá, holláriá, hopp, hopp, hopp!
Törünk előre,
A hegytetőre!
Holláriá, holláriá, hopp, hopp, hopp!*

Kettős sorban, mint egy kis hadsereg menevelt az éneklő csapat. A kacskaringós utcákon, ahol nem volt járda, az úttest bal oldalán haladtak, szemben a forgalommal. Így hamar észrevették, ha autó közeledett, és megálltak, míg az autó elszárguldott mellettük.

A város zaja már távol volt tőlük, mikor letértek a kék kereszt jelzésű útról a kék sávval jelelt útra.

– Itt egyet szusszanunk – hallatszott Zoli bácsi hangja. – Itt kezdődik igazából a kirándulásunk, a felfedező akciónk. Az úton ne csak a

jelzést lessétek, hanem figyeljétek meg, milyen fák alkotják az erdőt, amelyeken áthaladunk. Milyen a talaj, a növényzet a különböző fák alatt. Gyűjtsetek faleveleket, ágakat, terméseket. A táborban majd megfigyeljük és beazonosítjuk ezeket.

Indulásra készen álltak, mikor az ötödikes Izuka sírásra görbülő szájjal jelentkezett:

– Kellene egy ragtapasz. A cipő felsértette a lábam.

– Ejnye, ejnye! A felkészítőn szó volt arról, hogy a túrázás nem divatbemutató. Ide megfelelő öltözet kell. Túracipő vagy bakancs. És feltétlenül zokni. És nem az a titokzokni, ami most annyira divat a városban, aminek egy piciny csücske sem látszódhat ki a cipőből. Az nem ide való. Túrázni hosszú, cipőn, bakancson felül érő zokni kell, ami megvédi a bőrünket a horzsolástól.

– Mindenki jól gondolja át, megfelelő lábbelije van-e. Nyugodtan cseréljétek át, és még arra is figyeljétek, szorosra kössétek a fűzőt. Felsértett lábbal kínos lesz a kirándulás, ezt muszáj megelőzni.

Néhányan a csapatból lábbelit cseréltek. Megigazítva hátukon a zsákokat indultak a következő kék sáv nyomába.

Dani gyanúsan figyelte, hogy Pali és még néhányan a hatodikos cserkészek közül nemcsak faágakat, leveleket s terméseket gyűjtenek, hanem különféle száraz növényeket, zuzmót, mohát, madárfészek kiszáradt maradványait, tőzeget is. Pali mellé somfordált, tudakolózni:

– Ezek a száraz ágak, gallyak, mohák, fakérgek jók lesznek tűzgyűjtőnek. A cserkészeten tanultuk. Ha eső lesz, mire megérkezünk a táborhelyhez már nem találunk száraz anyagokat.

Időben kell gondoskodnunk erről, mert a tűzre nagy szükség van.

– Az biztos, bólogatott egyetértően Dani, hisz ő is tudta, hogy a tűz nemcsak az ételkészítéshez szükséges egy táborozáskor. Eső esetén a tűz melegénél megszáráthatják az átázott ruhákat, lábbelijüket, a tűz távol tartja a vadállatokat, szükség esetén jelzésre is használható, esténként pedig csodálatos pillanatokot nyújthat a tűz körüli éneklés, mesélés.

Ebédszünet után Zoli bácsi az indulásnál bemutatott tájékozási ismeretek felelevenítése végett arra kérte a csapatot, hogy mindenki valamilyen módszer segítségével próbálja meg betájolni az északi irányt, és határozzák meg, merre található a táborhelyük. Volt, aki mohás fát keresett, akinek tájolója és térképe volt, azokat tanulmányozta. Szöszeke a karórás módszert

találta a legérdekesebbnek, ezért azzal próbálkozott.

– A táborhelyhez észak felé kell haladnunk – állapította meg büszkén.

– S alig 3 kilométerre van tőlünk! – lelkesedett Karcsi, aki térképén a cérnaszál segítségével gyorsan számolt.

Zoli bácsi elégedetten helyeselt:

– Már alig egyórányi járás van előttünk. Útra fel! Fenyő-, bükk- és tölgyfaerdőkön vezetett keresztül útjuk, néhol a bodzafák már érlelték gyümölcseiket. Egy mogyorós mellett elhaladva Karcsi rákacsintott Danira:

– Vágok neked is egy ilyen szép egyenes mogyorófavesszőt, ha kitalálsz, mire fogjuk felhasználni.

– Már vághatsz is, mert tudom a választ, felelte délcegen Dani. Lehet nyársnak használni,

vagy halat lehet vele fogni a patakból. Bár nem hiszem, hogy én arra képes lennék.

– Ne csüggedj el, barátom – vigasztalta Karcsi. – A halászhoz elsősorban hal kell, aztán türelem. Itt, bár lesz patak a közelben, nem hinném, hogy lennének benne halak. Amúgy eltáldad, a mogyoróvesszőt nyársnak fogjuk használni, zsványpecsenye, kolbász- és szalonnasütéshez. Meglátod, jól fogunk szórakozni halászat nélkül is.

Dani teljes mámorban volt. Szalonnasütés, este a tűz mellett éneklés és még sok olyan élmény várt rá, amikről mindeddig csak szülei vagy nagyszülei meséiből hallott.

Kissé elfáradva érkeztek meg a tisztáshoz, amely az elkövetkezendő napokban a tábornak ad helyet. A közelben lévő forrás friss, üdítő vízzel oltotta szomját a pihenésre vágyó csapatnak.

– Miután kifűjtátok magatokat, két csapatra oszlunk – ismertette Zoli bácsi a további teendőket. – Az egyik csapat a sátrak felállításáért, a második csapat a tüzelőfa beszerzéséért lesz a felelős. Mielőtt nekiállnánk a munkának, szeretnék ismertetni veletek néhány fatípust, amelyet érdemes tüzelésre gyűjteni.

– A fenyőfajták rőzséje jó gyújtós. A fenyőgyanta miatt könnyen begyullad és szépen ég. Fája nem ad sok parazsat, gyorsan leég, ezért tűzgyűjtáshoz, forraláshoz és tábortűzhöz használjuk. A gyanta pattog, így vigyáznunk kell, nehogy a ruhánkra vagy más gyúlékony anyag-

ra pattanjon, tüzet okozzon. A legjobb gyújtós a nyírfá. A nyírfának a fehér kérge kátrányt tartalmaz, ezáltal vízhatlan, még a papírnál is jobban ég. Fája vizesen is begyűjthető, de nem ad olyan jó parazsat, mint a keményfák. Tűzgyűjtásra, amint a cserkészekről is láthattuk, a száraz mohák, zuzmók, madárfészek maradványai is alkalmasak. A keményfákat, mint a bükk vagy a tölgy, ha gyújtósna szeretnénk használni, akkor finom, vékony szálakra kell hasítanunk, hogy könnyebben begyulladjanak. A nagyobb darabokból jó parázs lesz, ami sokáig izzik, tartós meleget ad, így sütésre, főzésre, házakban fűtésre alkalmasak. A puhafák (bodza, nyárfa, fűzfa) nem égnék jól és nem adnak parazsat, inkább csak füstölnek. Jelzésre alkalmasak. Tüzelésre csak akkor használjuk ezeket, ha nincs más.

A csapatok munkához láttak. Ági néni és sérény csapatának szorgoskodása után, mint eső után a gombák, jelentek meg a tisztáson a kisebb-nagyobb sátrak.

Zoli bácsi csapata különböző kupacokba gyűjtötte a gyújtósna, tábortűzhöz való, valamint a sütés-főzésre alkalmas száraz faágakat.

A cserkészek köveket hoztak, hogy kialakítsák a tűzhelyeket.

Zoli bácsi a tűzfajtákat ismertette a csapattal.

– Amikor tüzet rakunk, nagyon fontos szem előtt tartani a tűzszabályokat. A tűzhelyet mindig az erdőtől távol, legalább 20 méterre képezük ki. A szél iránya nem csak a tűzveszély miatt

fontos, hanem mert a füst, az ételillat már messziről elámulja hollétünket. Tőzeges, avaros talajra tilos tüzet rakni! Az ilyen föld alatt a tűz tovább izzik, és akár napok múlva is máshol, akár távolabb is lángra lobbanhat.

– Vacsorára szalonnát, kolbászt fogunk sütni. Erre a legalkalmasabb tűztípusok a piramis- és a csillagtűz. Pali és cserkész társai fogják bemutatni ezeket nektek.

– A piramistűzhöz egy földbe szúrt ág körül a

Kis kirándulók vagyunk mi

Kis ki - rán - du - lók va - gyunk mi, Mind vi - dám gye - rek.

Jó i - dő vagy rossz i - dő, Az ná - lunk egy - re megy.

Vi - gan bal - la - gunk e - lő - re, Völgy-ből fel a hegy - te - tő - re,

Hegy - te - tő - ről le a völgy - be, Mind e - lő - re megy.

REFR.
Hogy ha sú - lyos a hát' - zsá - kunk, Hol - lá - ri,

hol - lá - ri, hol - lá - ri, hol - lá - ri, hopp,

An - nál mé - lyebb a láb - nyo - munk,

Hol - lá - ri - á, hol - lá - ri - á hopp, hopp, hopp! Tö - rünk e -

lő - re, A hegy - te - tő - re! Hol - lá -

ri - á, hol - lá - ri - á, hopp, hopp, hopp!

tűzifákat gúla alakba rakjuk – magyarázta Pali. – A gúla azon oldala, amelyről a szél fúj, nyitva marad, ide tesszük a gyújtóst. A begyújtás után a szélnek háttal, a nyitott oldallal szemben állunk, így szabályozzuk a szelet. Ezt a tüzet főzésre, melegedésre használjuk. Most megvárjuk, míg leég, s a fa vörösen izzik, mert a parázson szépen megpirulnak az ételek, a tűz inkább égeti, kormozza azokat.

– A csillag- vagy pásztortűzhöz csillag alakba helyezzük a tűzifákat, a csillag közepére a gyújtóst. Az ágakat ki-be húzhatjuk, tolhatjuk, így szabályozzuk a tűz nagyságát. Előnye, hogy a hosszabb faágakat nem kell felvágni, amint leégnek, bennebb toljuk azokat, a tűz közepe felé. Melegedésre, főzéshez, sütéshez, őrűznek egyaránt alkalmas.

– Még van néhány érdekes tüztípus, amelyekkel a következő napokban fogtok megis-

merkedni. Ilyen a finn tűz, polinéz tűz, T-tűz, máglyatűz, reflektortűz, asztal- vagy oltártűz, s a bográcsózáshoz használt egy, két és három szolgafás főzőmódszer.

– Most készítsük elő a sütéshez szükséges nyársakat! – buzdította munkára Zoli bácsi a csapatot. – Ezekhez zöld, egyenes, nehezen égő vékony faágak kellenek. Ilyen például a mogyoróvessző.

– Háromféle nyársat faraghatunk. Az egyenes nyárs egy ág, amelynek egyik végéről lehántjuk a fakérget, és a végét meghegyezzük, hogy könnyebben fel tudjuk rá szűrni a sütni való falatokat. A villás nyársnak az egyik vége, amelyet lehántunk és meghegyezünk, kétfelé ágazik. Ezen stabilabban állnak a sütésre szánt finomságok. Ha nem találunk ilyen ágat, akkor egy vastagabb nyárs végét felhasítjuk, és egy kis ékkel szétfeszítjük, vagy összeköthetünk két egyenes nyársat ilyen alakra. A fogónyárs egy egyenes és egy villás nyársból áll,

ennek segítségével biztonságosabban forgatható a sütésre szánt élelem, vagy csipeszként használva könnyen kiszedhetjük a parázsba, tűzbe hullt falatokat. Nyáron kenyeret is lehet pirítani. A szalonna zsíráját sütés közben friss vagy a pirított kenyérre csepegtethetjük. Igazi csemege az ilyen zsíros kenyér hagymával vagy fokhagymával fogyasztva, de vigyáznotok kell, nehogy ruhátokra vagy kezekre hulljon a forró zsír. Hasonlóan, ha a zsír a parázsra csepeg, felgyúl.

Már a fák mögött járt a nap, amikor a gyerekek a különféle finom falatokkal megrakott nyársakkal kezükben a tüzek köré ültek.

– Nem is rossz így élni! – merengett el Szöske, s mélyen beszívta az erdő és a piruló szalonna finom illatát. Régen vágyott már erre, s úgy érezte, ezen a napon egy álma teljesült.

Székely Gyöngyi

Tűzfajták, amelyeket Pali nem mutatott be a táborozó csapatnak

Máglya vagy pagodatűz

A máglya kialakításához két vastagabb faágat, rönköt helyezünk egymás mellé, majdnem az ágak hosszával megegyező távolságra. Ezek szélére helyezzük a következő két rönköt. 8–10 sort rakunk így ki, alul hosszabb, felfelé egyre rövidebb ágakból. A máglya közepére kerül a gyújtós, meggyújtva erős lánggal ég. Jelzésre jól használható.

Oltártűz vagy asztaltűz

Ha vizes, mocsaras vagy még havas terepen szeretnénk tüzet gyújtani, az oltártűz a megfelelő. Négy Y alakú ágot a villás részével felfelé négyzetet kialakítva szúrunk be a földbe. Az Y száraiba egy-egy ágot teszünk, majd merőlegesen sűrűn keresztbe rakjuk ágakkal. A vízszintes ágsor tetejét kővel vagy földdel takarjuk be. Erre kerül rá a gyújtós és a tűz. A talaj fölött kb. 1 m magasságban rakott oltártűz melegítésre, főzésre is alkalmas.

Finn tűz

Egy hosszú rönköt kettéhasítunk, vagy két rönköt teszünk egymás mellé. A rönkök közé, teljes hosszban helyezzük a gyújtót, majd erre kerülnek a tüzelőfák. A finn tűz előnye, hogy 8–10 órán keresztül egyenletes meleget sugároz, s ha jól van elkészítve, több órán át felügyelet nélkül is ég.

Reflektoros tűz

Két kemény karót ferdén beverünk a földbe, egymástól 0,7–1 m távolságra. Ezek közé kerül a gyújtós. A két karónak támasztva ágakat, botokat, rönköket halmozunk fel, amelyek nem csak a meleget verik vissza, hanem lassan el is égnék. Reflektoros tüzet nyitott ponyvasátor előtt szoktak rakni.

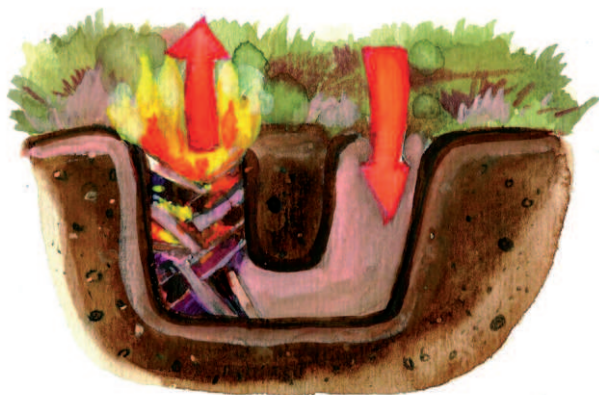
T-tűz

Egy „T” alakú gödröt ásunk, amelynek minden szára egyforma mély. A felső szárban folyamatosan ég a tűz, innen kotorjuk a főzéshez szükséges paraszt a függőleges részbe. A T-tűz előnye, hogy egyszerűen többféleképpen is tudunk rajta főzni.

Polinéz tűz

0,6–0,8 m mély, vödör alakú gödröt ásunk. A gödör oldalára körbe, egymás mellé a gödör mélységével megegyező hosszúságú ágakat teszünk, ez képezi a palástot. A gödör aljára kerül a gyújtós, majd erre a tüzelőfák. Mivel nagyon kicsi a hővesztesége, fában szegény terepen ez a tűztípus ajánlott. A polinéz tüzet főzésre használjuk. Előnye, hogy lefedéssel könnyen elrejthető.

Dakotatűz

Főzéshez alkalmas tűztípus. Az indiánok használták, mert kis füstöt bocsájt ki, kevés fával, gyorsan lehet rajta főzni. Domboldalba, vagy lejtőben, de akár egyenes terepen egy elnyújtott U alakú, 0,15–0,35 m átmérőjű alagutat vájunk, az U alsó felében alakítjuk ki a tűzhelyet, az alagút felső nyílásán beáramló levegő táplálja a tüzet.

Szolgafás tüzek

A szolgafás tüzet bográcsolásnál használjuk. A három módszer használata attól függ, hogy mekkora bográcsban szeretnénk főzni, milyen ételt készítünk, és milyen botok állnak rendelkezésünkre. Az egy szolgafás tűz a gyors és kis adagok főzéséhez alkalmasak, míg a másik két módszert már nagyobb mennyiségű, több főzési időt igényelő ételek elkészítéséhez használjuk. A három szolgafás tűzhez célszerű a három rudat összeerősíteni. Ehhez jó, ha van egy méteres lánc két kampóval a végén, amire a bográcsot akasztjuk.

Hogy milyen típusú tüzet rakjunk, főképp attól függ, hogy a tüzet mire szeretnénk használni. Ilyen szempontból a tüzek lehetnek:

Gúla

Sütésre alkalmas tűz

Szabad tűzön sütni csak parázson lehet. Keményfát – tölgy, bükk – használjunk, amely sok és tartós parazsat ad. A sütéshez nagy felület szükséges, ez a gúla vagy a máglya tüztípusból alakítható ki, ha már leégett.

Melegítő tűz

Melegítő tüzet védett helyen gyújtsunk, például sziklafal előtt. Ez nem csak a szél elől véd, de a meleget is visszaveri ránk. Éjjelre a vastagabb fából épített falszerű tűz tesz jó szolgálatot. Több kisebb gúlatűz is hatékonyan melegít, jobban, mint egy nagy.

Tábortűz

A tábortűz egy jelző őrtűz, de melegítőtűz is. Fontos, hogy szép legyen a külseje és szépen égjen. Főleg nagy gúla- és pagodatüzeket használunk tábortűznek.

Főzőtűz

Főzni, forralni lángon szoktunk. Főzésre a szolgafás módszerek, a polinéziai tűz, a dakota tűz és a pásztortűz is alkalmas. Kis gúlatűzzel kezdjük, majd a fát máglyaszerűen rakjuk a bogrács alá.

Őrtűz

Kisfényű, sokáig égő tűz, ami csak kevés fát használ el, de szükség esetén gyorsan nagyra lehet táplálni. A pásztortűz (csillagtűz) erre a célra a legalkalmasabb.

Pásztortűz

Jelzőtűz

Ez az egyetlen olyan tűz, amit feltétlenül feltűnő, messziről belátható helyre kell gyújtani: dombtetőre, sziklaoromra, adott esetben fára is. Nappal a nedves fa, fű, avar, nád, puhafák alkalmasak nagy füstkeltésre, ami távolról sokkal szembetűnőbb, mint maga a tűz. Sötétedés után a jól égő száraz ágakat használjuk jelzőtűznek, hogy a magas lángok segítsenek a megtalálásunkban. Alakra lehet gúla vagy máglyatűz.

Székely Gyöngyi

Melyek a 2019-es év élőlényei?

Számtalan élőlény vesz minket körül, ezek egy részét ismerjük, egy része mellett csak úgy elsétálunk, ügyet sem vetve rájuk, és van olyan is, amit még fel sem fedeztünk. Az év élőlényeinek megválasztása közelebb hozhat egyes fajokat vagy fajcsoportokat hozzánk. A kezdeményezés eredete 1979-re vezethető vissza, amikor a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület létrehozta az *Év madara*-programot, melynek célja, hogy megismertesse a madarakat a lakossággal és felhívja a figyelmet a védelmükre. Ezt a szép példát követve az évnek van emlőse, hala, rovarja, gombája, gyógynövénye, vadvirága, fája, sőt még denevére is. Napjainkban már internetes szavazás alapján kerül ki a nyertes. Általában három fajból választhatjuk ki, hogy melyikkel szeretnénk megismerkedni a következő évben, amikor különböző programokon vehetünk részt, amelyek ezekkel az élőlényekkel foglalkoznak.

Gólyatöcs (Fotó: Pénzes Janka)

Az év madara 2019-ben Magyarországon a gólyatöcs (*Himantopus himantopus*) lett, megelőzve a versenyben a gulipánt (*Recurvirostra avosetta*) és a nagy pólingot (*Numenius arquata*). Mindhárom madár parti madár, hosszú csőrükkel ugyanis szedegetik fel az iszaptól és sekélyebb vizekből a táplálékot, mint ha evőpálcikájuk lenne. A gólyatöcs ránézésre hasonló a fehér gólyához, valószínűleg innen kapta elnevezését. Termetre kisebb, s hosszú, vékony csőre fekete színű, ellentétben a gólyával piros csőrével. Fészkét úgy alakítja ki, hogy többnyire víz vegye körül. Népi elnevezései között szerepel a széki gólya, gólyalábú, széki szarka, koszonca, gyöngyvérle.

Találós Kérdés

.....

Népies neve széki gólya,
Ez már sokat elmondhat róla,
Fekete-fehérek a tollai, fekete a csőre,
Hosszú, piros lábai viszik
a sekély vizekben előre.

(gólyatöcs)

Jellegzetes csőröm felfelé ívelő,
Nevem furcsa, egy tavaszi virágra rímelő,
Szíkes tavak és lagúnák adnak otthont nekem,
Neked meg csak az a dolgod, hogy találj ki a nevem.
(uəɖiɲɖ)

Hosszú lehajló csőrével az iszapban kutat,
Férgek és egyéb gerinctelenek után matat,
Száraz helyeken viszont rovarcsipeszként szolgál a csőre.
Melyik ez a szélkiáltó, nagytermetű parti madár,
találd ki egy-kettőre.
(ʒuɫɫɔd ʎɖeu)

Kuvik (Fotó: Potozky László)

A romániai választáson a kuvik (*Athene noctua*) nyerte el az *Év madara*-címet. Kistermetű bagoly, viszonylag nagy fejjel. Tollazatának színe szürkésbarna, fehéres foltokkal. Nagy, sárga szemei és a felette húzódó szemöldöksávja miatt szigorúnak tűnhet a tekintete. Nem költöző faj, találkozhatunk vele mezőgazdasági területeken, erdősávokban,

romos épületek környékén, de akár külvárosokban vagy falvakban is fellelhető, például egy-egy elhagyatott ház kéményében. A baglyok többségétől eltérően nem csak éjszaka vadászik. A bölcsesség és a tudás jelképeként tekintenek rá.

Havasi cincér (Fotó: Macalik Kunigunda)

A havasi cincér (*Rosalia alpina*) a 2019-es év rovara Magyarországon. Nem is olyan meg-

zából fekete szórbojtok adják a csápízek végén. Élőhelye idős fákhhoz kötött.

lepő ez az eredmény, hisz egy igen mutatós kis élőlényről van szó, bár napjainkra sok helyről már eltűnt, így lehet, élőben kevesen találkoztak vele. Jellegzetes kék-fekete mintázata alapján a legtöbb ember könnyen felismeri. A hímek esetében a csáp akár testüknek kétszerese is lehet, valamint még egy érdekessége van ennek a részüknek: első ránézésre láthatjuk, hogy a fekete és a kék szín itt is váltakozó, ami viszont egy picit nagyobb figyelmet igényel az az, hogy a fekete színt iga-

A romániai szavazás alapján az erdei vöröshangyákkal ismerkedhetünk meg ebben az évben. Gyűjtőfogalomnak számít, idetartozik a nagy erdei vöröshangya (*Formica rufa*), a kis erdei vöröshangya (*Formica polyctena*) és a réti vöröshangya (*Formica pratensis*). Nevüket vörös-

barna színű torukról kapták. A réti vöröshangya kivételével lomb- és tűlevelű erdők lakói, s ha már ott laknak, tesznek érte, hogy ez a hely minél jobb legyen: talajforgató tevékenységük nagyon hasznos az erdő számára. E mellett a kártevő rovarok begyűjtését is végzik.

Találós Kérdés

Ékes példánya vagyok a mindenevő bogaraknak,
Csápízeim végein fekete szőrbojtok vannak.
Ha véletlenül nem ismernél, megjegyezhetsz könnyen,
Ilyen kék-fekete mintázatú élőlény sok nincsen.
(havasí cincér)

Az év fájának a sajmeggyet (*Prunus mahaleb*) választották a szavazók. A sajmeggy vagy törpe cseresznye a rózsafélék (*Rosaceae*) családjának egyik faja. Általában alacsony termetű fa terebélyes koronával, magassága a talaj tápanyagmennyiségétől függ. Kérgén hosszanti repedések figyelhetők meg. Csonthéjas termése egyszerre édes és keserű. Érdekessége, hogy ha megtörjük a kérgét, erős kumarin illatot

Sajmeggy (Fotó: Wikipédia)

áraszt. Pipaszár készítésére használják kemény fáját.

Bronzos vargánya (Fotó: Belfenyéri Gábor)

A bronzos vargánya (*Boletus aereus*) ebben a versenyben nem a bronz-, hanem az aranyérmet szerezte meg. Nevezik még bronzos tinórunak is, mivel a tinórufélék (*Boletaceae*) családjába tartozik. Melegkedvelő dombvidéki faj, lombhullató erdőkre jellemző, ahol egyes fafajokkal gyökérkapcsoltságot alkot. Ehető gomba, vágásra nem változik a színe. Kalapja fiatalon molyhos, később sima, bronzszínű foltok tarkítják. Összetéveszthető más vargányafajokkal, ilyen az ízletes vargánya (*Boletus edulis*), a vörösbarna vargánya (*Boletus pinophilus*) vagy a nyári vargánya (*Boletus reticulatus*).

A 2019-es év vadvirága a magyar zergevirág (*Doronicum hungaricum*) lett, maga mögé utasítva a macskaherét (*Phlomis tuberosa*) és a tündérfátyolt (*Nymphoides peltata*). E szép kis növény a fészkesvirágzatúak rendjébe és az őszirózsafélék családjába tartozó faj. A zerge-

virágok általában hegyvidéki növények, ám a magyar zergevirágot alacsonyabban fekvő részekben is fellelhetjük, száraz, nyílt tölgyesekben. Jellegzetes tőlevelei virágzás után jelennek meg, szára finoman pelyhes, magányos virágzatban végződik.

Orbáncfű (Fotó: Szabó Csilla)

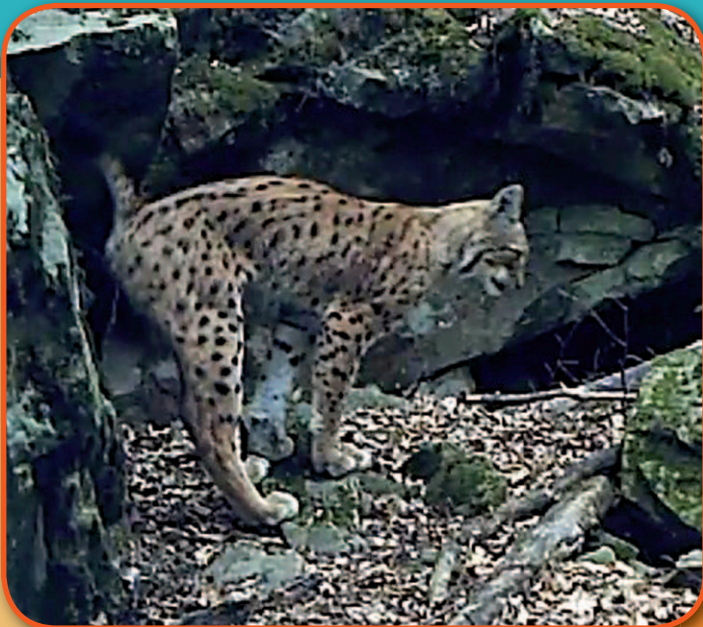
A magyar zergevirág után egy másik szép, sárga virágú növény, a közönséges orbáncfű (*Hypericum perforatum*) is bekerült az év élőlényei közé, mégpedig az év gyógynövénye kategóriában. Latin nevét onnan kapta, hogy levelein apró, áttetsző pontok láthatóak, ezek illóolajtartó sejtek. Ezért nevezik lyukaslevelű orbáncfűnek is (*perforatum* = átlyuggatott). Száraz, félszáraz gyepekben fellelhető. Akár az 1 m-es magasságot is elérheti. Egyenes szárán a levelek keresztben átellenesen helyezkednek el. Virága igen tetszetős a nagyszámú porzó miatt. Már az ókorban is kedvelt gyógynövény volt.

Találós Kérdés

Száraz, nyílt tölgyesekben, erdőszegélyekben lakom,
Áprilistól láthatsz, de nyár elejére eltűnik pompás alakom.
Az őszirózsafélék családjába tartozom, ott keress
Megszólításom igen érdekes, egy sziklákat ugró emlős neves.
(magyar zergevirág)

Jól tűri a nyári aszályt, a kaszálást, a legelést is akár,
De csapadék nélkül nem virágzik tőle a határ.
Az árvacsalánfélék közé sorolható,
A lóheréhez csak nevében hasonlító.
(göms macskahegy)

Vízen úszó kerek levele alapján nehezen felismerhető,
Fehér tündérrózsával vagy vízitökkel összetéveszthető,
Pedig rokonságban nem áll velük, e sárga pártájú kis növény,
S az év vadvirága versenyben sem lett az övé a fölény.
(tündérfátyol)

Hiúz (Fotó: Gál László)

Az év emlősére január első napjaiban derült fény, nem másról van itt szó, mint az eurázsiai hiúzról (*Lynx lynx*). Bár nálunk is megtalálható kis számban, előben elég kevesen láthatták, mert egy nagyon jól rejtőzködő macskaféle. Sok helyről kipusztult vagy kipusztították, majd visszatelepítették. Érdekessége lehet, hogy mellső lábai rövidebbek a hátsóknál, gyors vágásra és hatalmas ugrásokra képes. Ténlen szőrzete nagyon tömött, bundájának színe, mintázata változó, de tájanként jellemző lehet. Arcát hosszú pofaszakáll keretezi, feltehetően ez segíti a hallását is, valamint a füleinél levő fekete bojtot képező szálak.

Találós Kérdés

Nagy ugrásokkal ráveti magát rágcsálókra, rókára, nyúlra,
Nem is lenne csoda, ha mancsától a zsákmány egyből kinyúlna.
Macskaféle, fülén fekete bojt, arcán pofaszakáll,
Fekete foltok a testén, fekete farok vég, ez mind hozzá talál.

(zn!y)

Nagyfülű denevér (Fotó: Dorosi Dénes)

Az év denevére egy olyan kategória, amelyre Magyarországon nincs szavazás, nálunk viszont igen, 2017 óta, mivel egy nagyon jó denevér rész közösséget tudhatunk magunkénak. Jelen év denevére a nagyfülű denevér (*Myotis bechsteinii*), amely nevéhez méltóan hosszú, széles füllel rendelkezik, ám nem számít rekordernek, mivel a hosszúfülű denevérek megelőzik ebben. Jelenléte az erdő, az élőhely kivételesen jó állapotára utal. Rovarokkal táplálkozik, melyeket röptükben kap el, vagy levelekről szedeget fel. Hangja az emberek számára is hallható.

Az év halát három, igen szép színekben pompázó halból lehetett kiválasztani. A jelöltek a szivárványos ökle (*Rhodeus amarus*), a vörösszárnyú keszeg (*Scardinius erythrophthalmus*) és a sebes pisztráng (*Salmo trutta*) voltak. A nyertes, a vörösszárnyú keszeg a pontyfélék családjának egyik faja. Nevével ellentétben nem rendelke-

zik szárnyakkal, de úszói valóban vörös színűek, így neve erre utal. Közepes termetű, zömök testű hal. Összetéveszthető a bodorkával (*Rutilus rutilus*). Az úszók helyzetéből állapíthatjuk meg, hogy melyikkel találkozunk: a vörösszárnyú keszegek esetében a hasúszó előrébb helyezkedik el a hátúszónál.

Találós Kérdés

Élénk színű úszóim széppé teszik testem,
Állóvizekben, lassú vízfolyásokban megtalálhatsz engem.
Ne tévedsz a bodorkával, csak hasonlítok rája,
Hátúszóim helyzetéből láthatod, hogy nem vagyok a párja.
(vörösszárnyú keszeg)

Bár nem hét színben pompázok,
A színek játszanak pikkelyeimen.
Nagy szememmel sokat látok,
Melyek feltűnőek a kicsi testemen.
(szivárványos ökle)

A lazacfélék családjának egyik faja vagyok,
Fiatal testvéreim oldalán a sötét foltok nagyok,
Ezek mellett piros és fekete pettyek díszítik a testünk,
Zsákmánynak bolha- és ászkarákat, vízi rovarokat ejtünk.
(sebes pisztráng)

Foltos szalamandra (Fotó: Szabó Csilla)

A kétéltű és hüllő kategóriát egybevonták, így évente változhat, hogy melyik részről képviselteti magát egy élőlény. Az idei nyertes a foltos szalamandra (*Salamandra atra*), a kétéltűek osztályának egyik faja. Szárazság idején elbújik, de egy csapadékosabb nap előcsalogathatja, s így találkozhatunk vele, ha 400–1000 m tengerszint feletti magasságban, lombos erdők vizes részein kirándulunk. Többnyire éjszaka aktív állat. Színes mintázata miatt érdekes és könnyen felismerhető faj, ám ez az élénk szín enyhén mérgező mivoltára is utal. A foltok száma és mérete változó. Testén mirigyszemölcsök vannak.

Fogoly (Fotó: Gál László)

Az év vadfaja a fogoly (*Perdix perdix*), a tyúk-alakúak rendjéből és a fácánfélék családjából. A természetes sztyeppéken őshonos, kedveli a mezőket, de szüksége van bokros, bozótos részekre is. Tollazatát sok tényező befolyásolja, ilyenek a kor, a nem, az élőhelye, így eléggé változatos lehet a kinézete. Patkó alakú, sötétbarna folttal rendelkezik elől. Fészket talajmélyedésekbe készíti, fűvel béleli ki, ebbe 8–10, de akár több tojást is rakhat. Monogám madár, egy életre választ pár magának. A vadászidény október 1. és december 31. között van, vizslákkal keresővadászatként kutatják vonalhajtásban.

Az európai Év Fája versenyben a pécsi havi-hegyi mandulafa kapta meg az első helyezést. A mandulafa (*Prunus dulcis*, *Prunus communis*, *Prunus amygdalus*, *Amygdalus communis*) a rózsafélék (*Rosaceae*) családjába és a szilvafélék (*Prunoideae*) alcsaládjába tartozik. Jó tűrőképességű faj, ezért sok helyen meg tud telepedni,

ám zordabb körülmények között csak cserjeméretűvé fejlődik. A szubmediterrán vidékek kedveznek a fajnak. A mandula egy csonthéjas termés. A pécsi Havas-Boldogasszony-templom előtt álló mandulafa 135 éves. A mandulavirágzást a műveltség és az örök megújulás szimbólumaként ismerik.

Rés Katalin

Bibliográfia:

Magyar Madártani Egyesület – <https://www.mme.hu>
 Román Madártani Egyesület – <https://www.sor.ro/>
 Magyar Rovartani Társaság – <https://www.rovartani.hu>
 Magyar Haltani Társaság – <http://haltanitarsasag.hu>
<https://ng.hu/termeszettudomany/2019/01/02/2019-ben-az-ev-hala-vorosszarnyu-keszeg/>
 Föld Napja Alapítvány – <https://www.fna.hu/hir/vadonelok2019>
 Vadonleső – <https://xn--vadonles-8sb.hu/evemlose>
 Európai Év Fája – <https://www.treeoftheyear.org/Hlasovani?lang=hu-HU>
 Magyar Gyógyszerésztudományi Társaság Gyógynövény Szakosztálya
<http://www.evgyogynovenye.hu/>
 Lilieci.ro – <https://lilieci.ro>
 Magyar Mikológiai Társaság – <http://www.gombanet.hu>
 Vadászlap – <https://vadaszlap.hu>
<http://www.azevfaja.hu/>
 Magyar Természettudományi Múzeum Blog – <https://mttmuzeum.blog.hu>

A Székely porták rejtélyei

Gondtad volna, hogy hajdan, amikor még villanyáram sem volt bevezetve a házakba, a székelyeknél már klímaberendezés működött? S hát az eszedbe jutna, hogy nagybani lerakatként fungált egy-egy család a környezetében élők

számára, ráadásul olyan üzletként, ahol nem pénzben kellett fizetni? A szél és a nap ereje, a székelyek furfangja megelőzte a tudomány szülte technikát. Ilyen rejtélyekről lebbenti le a leplet Köllő Miklós építész.

Valamikor régen a székely falukép nem is hasonlított a maira. Tízesekbe szerveződtek a közösségek, két tízes között pedig szabad terület, mező volt. Nem a különködés miatt csoportosultak, hanem a józan paraszti ész szavára hallgatva: ha tűz ütött ki valamelyik gazdaságban, az maximum a tízes határán belül tudott kárt okozni, az ott lakók pedig menedéket kaphattak a másik tízesben lakó rokonoknál, amíg hajlékuk kalákaival újra felépült. Szintén

a tízesek rendszere mentette meg a templomot a tűzvészeketől, és adott lehetőséget a vadaknak, hogy a tízesek közötti mezőn szabadon közlekedjenek.

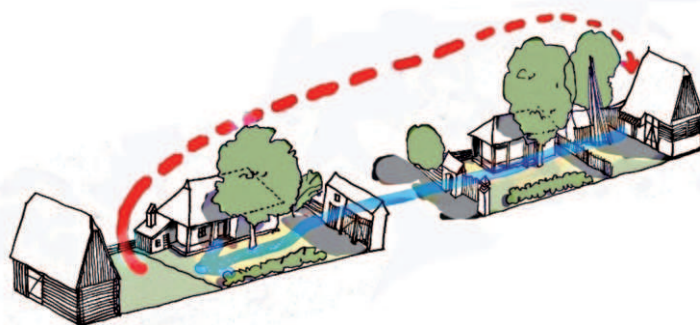
Ekkor még az állattartásra a ridegtartás volt a jellemző, a tízest kívül a házak határolták, a kör közepén volt az állatok helye, kincsként védték azokat. Később az állatoknak is hajlékot építettek, megjelentek a csűrök, átalakult a településszerkezet.

Ha valaki egy hegytetőre akar házat építeni, akkor eldöntheti, hogy merre nézzenek ablakai, hogy az ajtajából napkeltét vagy napnyugtát akar-e látni. Egy faluban, ahol egymás mellett a kanyargós út két oldalán sorakoznak a házak, nem kívánságműsor a tájolás. A legfőbb szempont az ugyanis, hogy a telek merőleges legyen az utcára, mert így könnyebb székérrel a csűrbe beállni. Mégis volt szabály a nyílászárók elrendezésére. Amennyire lehetett, háttal fordítottak az uralkodó széljárásnak. Gyergyószentmiklóson például a Békény-loki szélnek, így a felszegi

részen nyugatra néztek az ajtók, ablakok. Ez alól egy orvoskért kivételt tenni: Fehér Dávid, aki látva a tüdőbetegség elszaporodását, azt kérte, a keleti oldalon is vágjanak ablakot, hogy tudjon besütni a felkelő nap.

Ha ma egy hagyományos faluban szétnézel, azt láthatod, hogy az út mentén egy vonalban állnak a házak, de hátul, az udvar végében is egymás mellett sorakoznak a csűrök. A csűrök azok, amelyek lezárják a birtokot, vállat vállnak vetve, egymásnak tapadva, vagy szűk résekkel egymás között állnak ott. Keresztcsűrös telekszerkezet ennek a neve, és ahol ilyenrel találkozol, érdemes átnézni az utca túlsó oldalára, hisz ott is hasonló házcsűr elrendezéseket fedezhetsz fel. Ami nem látszik, de létezik az ilyen helyeken, az a mikroklima téli-nyári változatban. Télen azért volt e csűrsornak szerepe, mert arra kényszerítette a szellet, hogy az akadályt fölfelé kikerülje. Lassította így az erejét, és kivédte, hogy az udvaron nagy

erővel seperjen végig. Nyáron, a hőség idején klímaberendezésként működtek az utca két oldalán lévő csűrök. A reggeli nap megsütötte az egyik csűr oldalát, és az ott felmelegedő levegő felszállt, helyébe jött a hidegebb a szemben lévő csűr árnyékából. Hűtő szerepet töltött be ugyanakkor az udvaron lévő növényzet, de a székelykapu is, mely egyrészt árnyékot tartott, másrészt a lyuggatott, lécezett felsőbb részei átengedték a szomszéd felől érkező légáramlatokat.

Ha a ház hídjába is fel akarunk tekinteni, akkor ott korom szaga és feketéje fogad. A fény cifra réseken jut be a tetőtérbe. Kívülről általában azt látjuk, hogy az utca felől díszes deszkakivágások vannak. Lehet naphoz, csillaghoz hasonló, de tulipánt is utánozhat a lyuk.

Abban az időben, amikor a házon nem volt kémény, a kályhából a füst a tetőtérbe érkezett.

Felengedték, mert a tető alatt a füst meleget tartott – így lett a családnak plafonfűtése. Ráadásul tartósította a gerendákat, kifüstölt mindenféle rovar, ami a faszervezetbe beköltözhetett volna. Erre a padlásra hordták fel a gabonát, itt füstölődött meg a szalonna, sonka, kolbász is, így lett a füstnek minden szerepe, mely, ha dolgot elvégezte, a tulipánon, napocsán keresztül az utca felé távozhatott.

Ma is kívágyák az újabb házaknál ezeket a szellőzőket, bár jelentőségük jobbára elapadt. Sokan nem is tudják, miért fűrészelik a tulipánokat, de azt igen, hogy kell az a két lyuk. Genetikai alapú bennünk az indíték, és ha figyelünk ezekre a jelzésekre, ha kutatunk a múlt után, szert tehetünk őseink, nagyapáink, nagyanyáink tudására.

Ha többet akarsz tudni e technika előtti technikákról, praktikákról, akkor kezdj kutatáshoz:

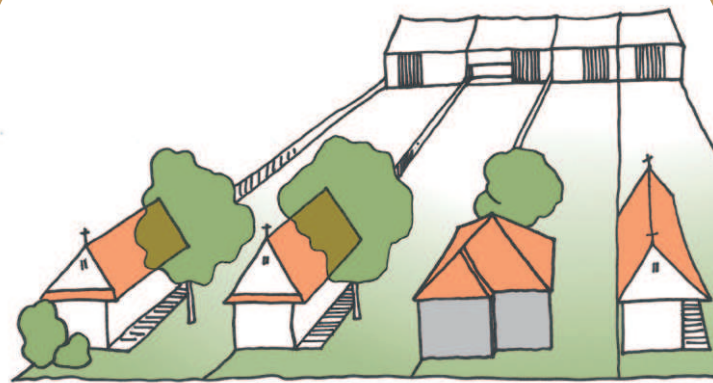
1. Kérdezz meg idős embereket, milyen gyümölcsfák voltak régen a ház körül! Jegyezz fel hagyományos almafajtákat!
2. A virágoskertben mindig okkal ültettek virágokat. Milyent és miért?

3. Figyeld meg, hogy öreg házak mellett vannak-e fák, vagy rábukkansz-e egy kivágott fa törzsére!

4. Keress olyan falurészt, ahol a csűrök még egymás mellett sorakoznak, a birtokok együtt olyanok, mintha egy fésűt alkotnának!

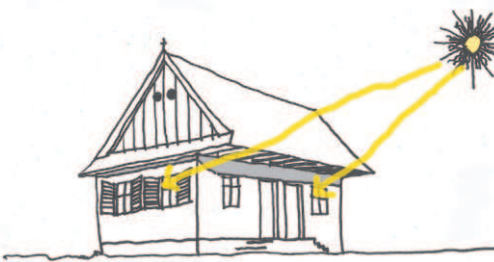
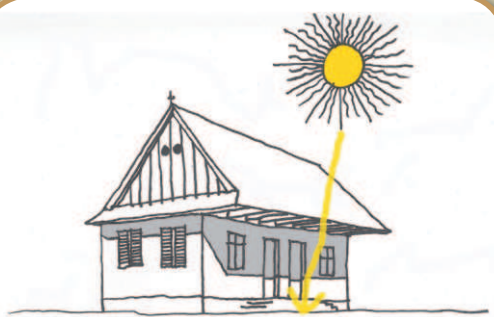
Hasonló szerepet töltött be a ház közelébe ültetett gyümölcsfa, melynek lombkoronája nyáron hűvösséget teremtett a fa alatt, árnyékot vetett a házra. Ma nagyon sok helyen azt látjuk, hogy ezek a nagy fák összetöpreődnek, a házak egyre magasabbak lesznek. Addig tart ez a zsugorodás, míg a nagy körtefa helyett csak tujabokrokat látunk a házak körül. Több hátránya is van ennek, például, hogy a tuja virágporából nem táplálkoznak a méhecskék.

A régi szokás szerinti nagy gyümölcsfák elsősegélyt nyújtottak tehát a méhecskének, de ugyanakkor csemegét adtak akár az egész utca lakóinak. Az emberek ugyanis megnézték, milyen fája van a szomszédnak, és direkt nem olyant ültettek. Így ha az egyiknek volt korai almája, a másik őszit, vagy éppen télit ültetett, a harmadik vackort, a negyedik nyakas körtét. Amikor az egyik birtokon érett a gyümölcs, azt

szétosztották, így mindenkinek jutott finomság, sosem volt túl sok a gyümölcs, és mindig volt egy „lerakat”, ahonnan vételezni lehetett.

Akkora becsben tartották ezeket a gyümölcsfákat, hogy a villámcsapástól is igyekeztek megóvni. Így az udvarra legtöbb helyen egy még magasabbra növe fát, például kőrist, hársat ültettek, hogy elvonzza az istennyílat, és sokkal mélyebbre jutó gyökereivel hozzon fel tápanyagot, vizet, hozzájáruljon a párolgathatáshoz.

Aki a klímaberendezését tökéletesíteni akarta, semmi áron nem mondott le a tornácról, ereszről. Nyáron a nap sokkal magasabban jár, mint télen, így a jó eres nyáron árnyékot tart, télen pedig beereszti a melegforrást, az alacsonyabban járó napot. Ezt csak hatványozták a szőlőtermő vidékeken, amikor azt felfuttatták a tornácra, hogy nyáron árnyékot tartsanak a levelek.

A hőháztartáshoz van köze annak is, hogy a házak ablakában a nyári muskátlik helyére télen szőnyeg került. A növények festékanyagával színezett szőnyeget Olténiában úgy nevezik, hogy scoarță, azaz kéreg. A szőnyegek télen ilyen kéregszerepet láttak el, az ablakréseken beáramló hidegtől védték a szobabelsőt. Messziről jött az épületszigetelési hagyomány, már a jurták falát sem díszből borították be szőnyegekkel.

A meleg benntartáshoz nyújtott tehát segítséget a szőnyeg, ami mégis kiillant a réseken, azt különleges módon pótolták. Az egy szobában ugyanis akkoriban együtt aludt a család, apán és anyán kívül öt, hat, sőt, akár tíz gyermek is volt. Mindannyian kályhapótlóként fűtöttek, egy személyben voltak párásító és páraelszívó szerkentyűk is.

5. Keress rá interneten a mapire.eu-n, hogy milyen volt hajdanán, és hogyan alakult át mára a te szülőfalud/városod!

Szerkesztette: Balázs Katalin
Illusztrációk: Köllő Miklós

Az angyalok itala, a borvíz

Porga Zétény rajza

Napjainkban a bubis, vagy buborékos vízként emlegetett pezsgő savanyúvizet, borvizet joggal a vulkánok leheletének is nevezhetnénk. A borvíz az Erdélyi-medence peremén látható, alvó tűzhányók gyomrából felszálló szén-dioxid gáznak köszönheti létét. Nagy nyomás alatt a gáz a vízben feloldódik, s a felszínre érve, a forrásban apró buborékok formájában jelentkeznek. A borvíz „savanyutska” ízét is a szénsavnak köszönheti. A gyógyvízként is használt borvízforrásokat borkútként emlegetik. Erdélyben a legtöbb borvízforrás Székelyföldön található. A Kelemen–Görgényi–Hargita fiatal vulkáni vonulat térségében több mint 2000 borvízforrás ismeretes.

Kitűnő ízét Gárdonyi Géza, a nagy magyar író, a mindenki által ismert *Egri csillagok* szerzője a Szent Anna-tó környékén kirándulva ismerte meg, kóstolta meg, s nevezte el az angyalok italának. Annyira ízlett neki a rozsdás falevelekkel bélelt forrásból merített borvíz, hogy ezeket a szavakat vetette papírra: „Nohát ittam életemben sokféle drága és nemes italt, de ilyet csak

az angyalok isznak a mennyországban. Mintha nem is víz volna, csak egy hűsítő, levegőkönnyűségű, égi jó valami: eszményített víz, amínőt az Isten csak maga számára teremthetett. Szinte könnybe lábadtak a szemeim a gyönyörtől.” De nemcsak Gárdonyi Gézának ízlett a borvíz, hanem az igazságos Mátyás királynak is. A Moldva felé tartó királyt Berecken a bíró megvendégelte. S ezt az eseményt Jókai Mór szedte rímbe: „Most igyunk rá egyet – mond Venetúr fennen. / – De fölséges ital! Áldassék a neve / Akinek szavára megeredt a leve! / Az italok között van talán kedve-

sebb is: / De annyi igaz, hogy egészségesebb nincs. / A király a borvízzel a lencsét lenyomtatta: / Gazda áldomását szépen visszaadta.”

A borvizet nemcsak ivókúrára használták, használják, hanem gyógyvízként fürdésre is. Egykor nagy hagyománya volt, hogy azokat a rongyokat, amelyeket a borvízforrások vizébe mártva, beteg testükre borogattak, később a környező fákra, bokrokra aggatták. Olvassuk el, mit is ír Orbán Balázs, a nagy székely a bodoki Szemvízforrás körüli áldozati rongyokról: „Csak a nép az, mely ösztönszerűleg ide csődül, és a legtöbb esetben meggyógyulva, istenét áldva távozik, s emlékül azonban a szemfürösztésnél használt rongyokat felkötö a bokrokra, miért a forrás körüli fák és bokrok tele vannak ilyen egyszerű votív zászlócskákkal.”

Kedves gyerekek, ha Erdély hegyeit járjátok, s borvízforrást találtok, akkor mindig nagy tisztelettel legyetek iránta! Ha a lehullott levelektől, a barnás színű borsártól már lélegezni se tud, akkor takarítsátok ki! Mert jó tett helyébe csakis jót várhattok: a következő kiránduláskor már az „angyalok” italából ihattok.

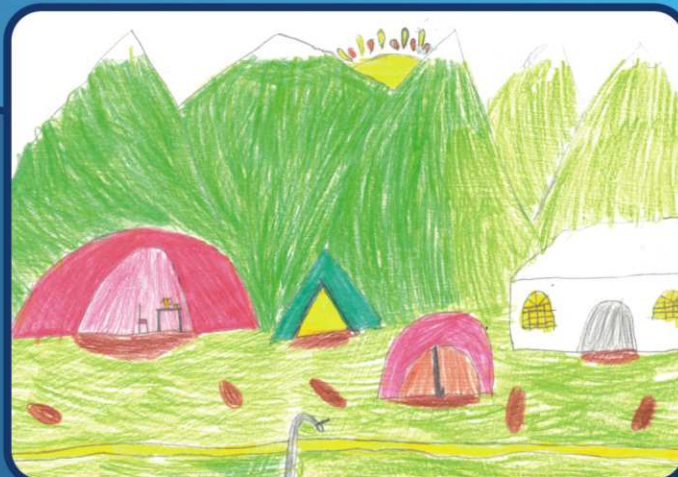
Jánosi Csaba

ERDEI VIRÁGOK nevét rejtettük el a fősorokban	Egyidős testvér	A kálium vegyjele	Annyi mint, röviden	Giuseppe Verdi egyik operája	Német város	Határozott névelő	Szemmel érzeke	Szintén, ugyancsak	Norvégia autójele	Kisebb szálloda	Helyben	Bölcsődei búcsúszó	Forma, idom
Római 1-es	Amely személyt	1								Dohányzó- eszköz			
Helység Kisbér közeliében		Lerámol	Friss (újság)			Gódrót mélyít				Párizsi divatcég			
Juhodály			Idegen férfinév			Vegyület- csoport			Keltez	Zenei előírás: gyorsan			
Kipling farkas- vezére			Legjobb, angolul					Régi űrmérték				Amper jele	
Túrázó			Néma Dani!				Lop, csen	Előtag: nyolc-				Olaj- márka	
Ott kezdődik!		Francia politikus			2		Számár- hang					Telekvég!	
Római 50-es	Régi tö- megmérték	Dúdoló szócscsa			Vadszamár							Római 100-as	Élősködő növény
Lomb, lombozat	Eper jelzője		A kobalt vegyjele			Pál utcai szereplő			Régi, tavalyi		Súlyarány, röviden		
Magyar sportklub			Memória fajtája			Nálunk lennebb			Sportmez		Rangjelző előtag		
Rönk fele!	Joskar-... (város)					Azon a helyen				Rockzenei irányzat			Ausztria autójele
Pénzzé tesz	Portré témája		Világos angol sör			Ilka, berek, nádak, ...!		Orosz folyó		Ama párja			Terület, röviden
Tengernek nevet adó olasz város		Társ nélkül	Durva posztó					Állami illeték	Idézett mű, röviden		Tallinn határai!		
		Azonos betűk	Nagy meseíró						Errefele!		Patás állat		
3			A fluor vegyjele							Időmérő eszköz			

GOMBÁK nevét rejtettük el a fősorokban	Élénkpiros festék	Súlyarány, röviden	Római 1-es	Iskolai ülőhely	Távolodva	Illatos kerti virág	Kiloliter, röviden	Kérdő- szócscsa	Becsléssel megállapított átlagos díj	Magyar zeneszerző (Sándor)
1									Az ábra fele!	
Prima áru jelzése			Lenti helyről					Gódrót mélyít		
Norvégia autójele		Köd- határok!	Becézett Katalin		Zárt, röviden		Baranyai település	Mesehős fecske		
60 percből áll		Mindennek a lelke		Kitérő válasz	A kaviár is ez	Hamisan játsszik	...-forog; sürgölődik		Éneklő szócscsa	
Érett gabona leartása				Határozott névelő					Tíz, angolul	
Becézett Enikő					A sugár jele	Eme, ezen		... reale; valóságos		
Az erdő közepe!			2		Római 5-ös	Rész, röviden		Ugyan, dehogy!		

Szakál Áron,
7 éves, Kolozsvár

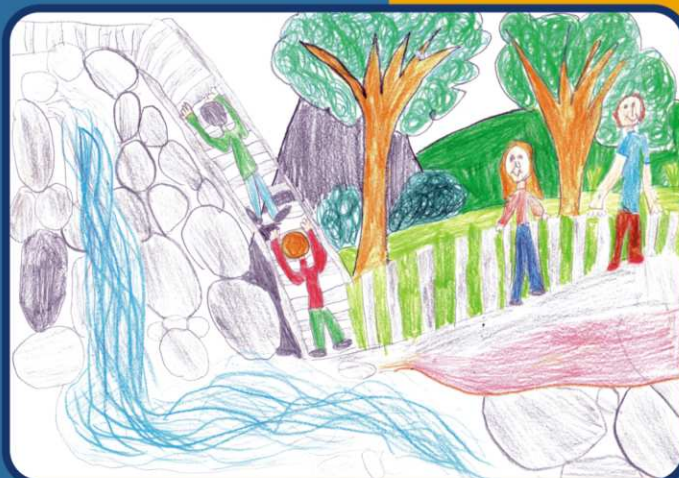
Magyar Liliana,
9 éves, Debrecen

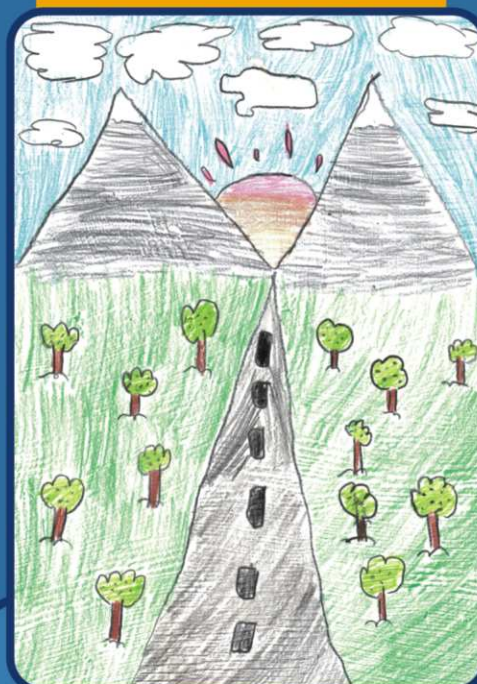
Mártinez-Bunda Jázmin,
11 éves, Nagybánya

Bács Anna, 10 éves, Csíkszereda

Szakál Réka,
9 éves, Kolozsvár

Veres Zsófia,
9 éves, Kolozsvár